

Nem egészen értünk egyet Nemeskürtynek azzal a következtetésével sem, hogy a szóban forgó hitvitázó kizárólag Wittenbergben ismerte meg az egyházatyák műveit. Ozorai ugyanis olyan rövid ideig tartózkodott itt, hogy azalatt olyan alapossággal, mint ahogy ő ismeri, aligha tanulmányozhatta volna át az egyházatyákat. Nemeskürtyvel ellentétben legalább annyira hihetünk annak a hipotézisnek is, amely szerint Ozorai korábban ferences szerzetes volt. A kérdés mindenesetre további vizsgálatokat kíván.

Vitatható Nemeskürtynek az az eljárása is, hogy Révész Imrével ellentétben Ozorai föltételezhető tartózkodási helyeit időben egymástól mereven elválasztja. Így szerinte először Békésben, majd Szatmárban prédikált. Holott arról is szó lehet, hogy Ozorai nem volt állandó jelleggel egy helyhez kötve, s rövid idő leforgása alatt több vidéken is megfordult. Erre mutat az a tény, hogy míg műve bizonyos vonatkozásai arra engednek következtetni, hogy a szerző könyvét Békésben írta; addig a mű végén föllelhető Frangepán-címer esetleg arra utal, hogy Ozorai irás közben Ugocsában és Mármarosban is járt.

Kár, hogy a tanulmány végén megadott bibliográfia hiányos, pl. Mátray Gábor *Ozorai Imrének Krisztus- és Antikrisztusról szóló munkája* c. írását az elsőség jogán feltétlenül említenie kellett volna.

Végül igen fájjaljuk, hogy a kiadvány szerkesztőjének és Nemeskürtynek a munkája nem volt teljesen összehangolva. Ezzel magyarázható, hogy a tanulmány Ozorai művének egészen más lapszámozását adja, mint a faksimile kiadás.

Havas László

Kisfaludy Sándor: Napló és francia fogságom.
Bp. 1962. Magyar Helikon. 200 l. (Kis Magyar Múzeum, 10.)

Az ELTE Apáczai Csere János Gyakorló Iskolájának munkaközössége — a Vajthó-féle nagy múltú sorozat, a *Magyar Irodalmi Ritkaságok* mintájára — sajtó alá rendezte és széles körű jegyzetapparátussal látta el Kisfaludy Sándor értékes (s a maga teljességében mostanáig kiadatlan) munkáját: ifjúkori *Naplóját*. Az alkotás voltaképp genezisést adja a későbbi művek, mindenkéltűn a „Himfy” élmény- és érzelmvilágának, dokumentuma egy történetileg igen jelentős magyar költő művésszé érlelődésének, belső átalakulásának. Mint történeti forrás is nagy értékű: benne a kor gazdag, árnyalt színeke bontakozik ki. Szinte egyedülállóan hiteles és érdekes (s egy feltároló egyéniség vallo-másos ihletének szuggesztivitásával támogatott) beszámoló az útinapló a napóleoni háborúk felfordult, kavargó, embert próbáló

és formáló világáról, az osztrák ármádia magatehetetlen molochjáról, Itália páratlan kultúrkinccseiről s a forradalom utáni Franciaország magyar nemesnek oly szokatlan változásairól. Emellett a „Napló” rangos, művészi szépprózái alkotás is: költői, artistikus nyelven ismertet meg bennünket egy válságba jutott lélekkel s egy nem kevésbé válságba került életformával.

A mű szöveggondozása — Fajcsék Magda tanár irányításával — mintaszerűnek mondható. Helyreállították a Kisfaludy Á. Béla által önkényesen kihagyott és átírt részeket, a textust a kézirattal szigorúan egybevetették, a mű eredeti konstrukciója így végre hiánytalan. Mindez tüzetes és fáradságos filológiai aprómunkát igényelt, hiszen a jelzett első kiadás számos helyen megváltoztatta, mintegy utólag cenzúrázta Kisfaludy szövegét. Hasonlóképp elismerés illeti a kísérő képanyag összeállítását: az iskola tanári kara kapcsolatot létesített azokkal az olasz és francia városokkal, ahol a volt testőr, majd hadifogoly költő vándorlásai során megfordult. A külföldről érkezett városképeket azután a sajtó alá rendezők a „Napló” eseményeinek illusztrálására használták fel. Pusztán egy képpel, éppen a Kisfaludy-portréval szemben van aggályom: az ábrázolás hitelessége ugyanis erősen vitatható. (Kár, hogy a kiadó nem tudósít arról, honnan meríti, minek alapján közli ezt a portrét.)

A csatolt jegyzetanyag — Szauder József-né munkája — lényegre törő, anyagban és szempontokban egyaránt gazdag. Főleg az olaszországi vonatkozású jegyzetek sikerültek jól; ezzel, s még inkább a szövegben sűrűn közölt költői idézetek megfejtéseivel kitűnő, szövegkritikai pontosságú és gondosszerű munkát végzett. Ha a továbbiakban a jegyzetek néhány vitatható pontját megemlítem, ez inkább az anyag további finomítását célozza.

Így nem tartom valószínűnek, hogy a Kisfaludy által említett Berzevitzy és Desőffy Berzeviczy Gergellyel, illetve Dessewffy Józseffel lenne azonos. Berzeviczy Gergely ekkor már évek óta nincs Bécsben, visszavonultan él lomnici kúriájában, majd Lengyelországba utazik épp a költő hányattatásainak hónapjaiban. (Gaal Jenő: *Berzeviczy Gergely élete és művei*. Bp. 1902. 60–63.) Ami pedig Dessewffyt illeti, őt Kisfaludy testőrkorában nemigen ismerhette. Kazinczy legközelebbi barátja Sáros megyében született, iskoláit Kassán, Kolozsvárott s Pesten végezte, csupa olyan helyen, hol költőnk ifjúságában sosem járt. Annak, hogy Dessewffy fiúme fogalmazó vagy inzurgens kapitány korában került volna kapcsolatba Kisfaludyval, kevés a valószínűsége. (Ferenczy József: *Gróf Dessewffy József életrajza*. Bp. 1897. 5–17.) A Görög Demeterről szóló jegyzet némileg hiányos: meg kellett volna említeni, hogy a bécsi

magyar írók körének szellemi irányítója, Kisfaludy Sándor irodalmi ambícióinak pártfogója volt, s emellett a *Hadi és Más Nevezetes Történetek*, illetve a *Magyar Hirmondó* szerkesztője. — Sándor Lipót főherceg nádor halála említésekor Kisfaludy szerintem nem a Martinovics-mozgalom elnyomóját könyvezi meg (vö. 187. l.), hanem nyilván hitelt ad az akkor közkeletű mende-mondának: ti. annak, hogy a főherceget — magyarbarátságáért — a kamarilla gyilkoltatta meg. S a főherceg nádorokkal kapcsolatban (később pl. József és István nádor esetében) mindig megvolt ideháza az az illúzió, hogy a nemzet számíthat órájuk, hogy ők voltaképp „közvetítők” a bécsi abszolutizmussal szemben. (Domanovszky Sándor: *József nádor élete*. Bp. 1944. I. k. 114.) — A 176. lapon azt olvassuk, hogy Kisfaludy antiklerikális és felvilágosult volt. Így, ez a megfogalmazás túlzásnak tetszik: nincs többről szó, mint hogy a költő — ifjúságában — magáénak vallott egyes antiklerikális és felvilágosult szemléleti elemeket. Edmond Poupét, Kisfaludy draguignani érdemes bűvárát „monográfusá”-nak nevezni szintén túlzás (190. l.): tanulmánya hat íves, s kizárólag a provánszi néhány hónapról szól.

A jegyzetek a további kutatás számára még termékenyítőbbek lettek volna, ha szerzőjük a „Napló” kéziratát összeveti a másik jegyzőfüzettel, a *Francia Fogságom* című, irodalmi kivonatokat tartalmazó kéziratot gyűjteménnyel (OSZK Kézirattára, 510. Oct. Hung.). A két füzet ugyanis egymást sok szempontból kiegészíti, a francia lírikusok tanulmányozása — melyről a „Napló”-ban olvashatunk — gyakorlatilag ebben az utóbbi füzetben érik meg, s a két füzet összevetése számos hasznos következtetést adhat a *Kesergő Szerelme* születésére vonatkozólag.

A jegyzetek keveset mondanak Veit Weberről, kinek *sagéi* a regék mintájául szolgáltak, teljesen hiányzik továbbá a jegyzet Petrarcaról s Rousseau-ról, kiknek felszabadító szerepe Kisfaludy szerelmi költészeté kifejlődésében közismert. Nem olvashatunk jegyzetet Wielandról sem, kinek pedig a költő fejlődésében szintén jelentős szerepe volt, továbbá Berthier marsallról, az Olaszország ellen felvonuló francia sereg vezérkari főnökéről. Kevésnek tartom a Michael Wutki osztrák festőről írottakat is (175. l.). A *Cavalieri Servente* jellegzetes délszaki intézményéről szóló passzusoknál jegyzetben fel lehetett volna használni Stendhal pompás iróniájú megjegyzéseit. A Thiess-kisasszonyok is megérdemelték volna egy rövid jegyzetet, kivált, ha egybevetjük a „Napló” szövegét (28. l.) a levelezésben írottakkal. (*Minden Munkái* VIII. k. 100. l.) Végül pedig nem ártott volna a sűrűn előforduló görög mitológiai vonatkozások meg-

jegyzetelése sem. (Alkibiadész, Aszpázia, Corydon, Galathea, Thiton, Thetis, Paphos, Pasithea stb.)

Ennek ellenére, ezekkel egyetemben a kötet igen hasznos és eredményes gyarapítása nyelvújítás kori filológiánknak, s reméljük, úttörő szerepe is lesz az iskolák további irodalomtörténeti tevékenységének serkentésében.

Fenyő István

Vörösmarty Mihály összes versei. Sajtó alá rendezte: Horváth Károly. Az utószót írta: Szauder József. Bp. 1961. Magyar Helikon. 1176 l.

A *Helikon Klasszikusok*-sorozatában megjelent Vörösmarty-kiadás *Horváth Károly* gondos és alapos munkáját dicséri. Az akadémiai szövegkritikai kiadás alapján készült kötet a költő magyar nyelven írott költeményeit tartalmazza és — új filológiai kutatások eredményeként — eddig ismeretlen verseket, illetve versváltozatokat, töredékeket közöl.

Az igényes utószót Szauder József írta *Vörösmarty pályája* címen. (Újraközölve: Szauder József: *A romantika útján*, Bp. 1961. 300–322. l.) Szauder esszéje sikerült írás: a szerző nem elégedik meg az eddigi Vörösmarty-kutatások eredményeinek összegezésével, hanem, ezeket felhasználva, rövid tanulmányában tud újat, gondolkodásra készítőtt mondani. Ez a megállapítás különösen az első részekre vonatkozik. A Vörösmarty-irodalom (Tóth Dezső, Waldpffel József kutatásai) — a költő ifjúkori verseit tanulmányozva — rámutatott ugyan a kísérletezés, szárnybontogatás egyes mozzanataira, de ezek okait megfejteni nem tudta. Szauder tanulmányának idevágó részei példázák az adott esetben egyetlen célravezető módszert: a differenciáltabb lélekelemzést, a szubjektum behatóbb vizsgálatát. S ami talán még fontosabb: Szauder néhány vonással vázolja Vörösmarty költészetében a klasszikából a romantikába való átmenet lényegét, mintegy rámutatva ezen mindmáig problematikus irodalomtörténeti folyamat tisztázásának szükségességére.

Ez a Vörösmarty-pályakép az első, amely — rendkívül tömör mondatokban — választ ad arra a kérdésre, hogy mi kényszerítette a költőt első nagy művének, a honfglalás eposzának megírására. Mélyen igaz Szauder megfigyelése: a *Zalán futása* politikai-világnezetű és egzisztenciális indítékok produktuma és, azokkal szoros egységben, a benső kitarulkozása, a lélekben nyugvó erők napfényre vágyása és testet öltése. Valóban: a *Zalán*, bár a reformkor nyitánya, az egész Vörösmarty-életművet tekintve, egy tétel záróakkordja.